

IRODALOM.

Dr. Gál Kelemen: *Brassai Sámuel*. Brassai redivivus. Habár lassú léptekkel, de mégis tart a Brassaival foglalkozás. Mostanában mintha fölfrissült volna a neve és munkássága iránti érdeklődés. A budapesti egyetemi ifjúság erdélyi csoportja: az unitáriusok, egyesületüket a Brassai nevével díszítették föl. A mult évben Brassai-serleget szereztek és azt felavatták. Szegeden a halhatatlanok közé helyezték a szobrát. A közelebbi napokban került asztalomra egy tekintélyes füzet Dr. Gál Kelemtől Brassairól (181 oldal). Dr. Gál nagy kitarással és tisztelő szeretettel foglalkozik Brassaival 10 fejezetben. Egy tanulmánya már megjelent Brassai filozófiájáról. Egészen természetes, hisz kötelező is, hogy első helyen unitárius szakférjiek tartsák ébren az érdeklődést. Kővári László, Kozma Ferenc indultak el ezen az úton, következett Pálfi Márton s most Dr. Gál. Minthogy Brassaiért, mint tanítványok csoportja, első helyen vagyunk felelősek, Dr. Gál könyvének feltünőbb életrajzi tévedéseit megemlítem.

Első, Brassai száz éve. Kővári a hálás tanítvány tiszteletével az ország figyelme központjába helyezte Brassait a száz év legendájával. A közokt. miniszter megnyerte a királyt s a sajtó tovább zengte a megérdemelt dicsőítést, de a historikus keresi a lényegbeli igazságot s ez az, hogy Brassai 1800 juniusában született. Tehát épp 98 éves volt. 1797. év már csak azért sem állhat meg, mert ha némely életrajzírók szerint december 31 vagy január 1-re esett születése, egyetlen testvére még csak féléves volt s ha a helyes dátumhoz, junius közepéhez ragaszkodunk, akkor is a testvér még csak egy éves volt. (A részletek el vannak mondva Dr. Brassai S. életében).

Gált a Kővári fantáziája más helyen is tévedésbe ejtette. Csak a főbket! Szamosfalván Brassai nem állott csatát, mert ott nem

volt csata. Brassai nem menekült Pestre, hanem rejtőzködött a Szilágyságban s midőn a katonai iskolához kinevezték, akkor ment föl s onnan jutott a kormányhoz Debrecenbe, stb. Pesten nem lehetett s nem volt 10 évet, mert 1859 őszén már muzeum-őr volt Kolozsvárt. Egyetemi tanárrá az egyetem második éve kezdetén lett. 1873 okt. 12-én kelt a királyi kinevezés. Betegsége nem daganat, hanem bőrbaj (exccema) volt. Hubay, saját levele szerint, Bach „Chaconne“-ját játszotta el a beteg ágya mellett (Élete 173. l.). „1897 június 24-én reggel halva találták ágyában“. A tény: e sorok írója jelenlétében jun. 24-én reggel 7 órakor hunyta le szemét. A torockószentgyörgyi ünnep a halála utáni augusztusban volt a papi ház előtt (és nem jun. 18).

A tanulmány főbb fejezetei: esztétikus, kollégiumi tanár, kritikus, nyelvtanító, módszertan, az Eutwurf, nyelvtudományi munkássága, összeállításban, a G. K. szokott pontosságával, Brassai elévülhetetlen érdemeinek állandó méltatásával és Brassai tudományos megállapításai hűségese felsorolásával. Könnyen áttekinthető és logikus következetességgel úgy jelennek meg az olvasó előtt, hogy Brassait újra látja, újra megbámulja. Bizonyos, hogy Brassai egy-magában többet tett a magyar iskolai és nemzeti kultúráért, mint talán egész iskolák, vagy egyéni kezdeményezéssel alakult társulatok.

Aki a közoktatás fejlődése iránt érdeklődik és irányelveit ohajtja látni a 49—87, aki a nyelvtudományban keres vezetőt 88—147 lapokon megtalálja gondos összefoglalásban azt, amit Brassainak és iskolájának köszön a magyar közmiveltetés.

Midőn ezeket egybefoglalva elmondja Gál Kelemen, felteszi a kérdést: van-e az ő nagy életművéhez méltó élet- és jellemrajz Brassairól? Feleli: nincs. Észrevette-e Gál K. hogy ezzel mondotta Brassairól a legnagyobb magasztalást. Brassai olyan nagy volt, mint kora, a XIX. évszáz. Lassan, nehezen kezdődő, folyton bontakozó, táguló. Egy lesujtott, eltiport nemzetet öntudatosná, ereje fölismérrőjévé, tehetségei kisarjasztójjává kellett tenni. Brassaiiban benne volt a magyar nemzetnek minden emberi tehetsége, segítve olyan energiával, amely keresi a küzdelmet, mert tudja, hogy csak ez fejt ki a benne levőt. Sajnálgatjuk, hogy miért nem maradt egy tudományágnál? Hát a magyar nemzet miért nem maradt katona-nemzet? Miért akart s miért lett versenytársa a nyugati nagy nemzeteknek a kultúra számtalan ágában?

Brassai életének és szolgálatainak hozzá méltó kiemelésére és megrajzolására talán csak a Tudományos Akadémia három osztálya volna vagy lehetne alkalmas. Ennek az ideje még nem jött el, s még akkor is talán hiányozni fog belőle, ami egészen hozzá tartozott, ami csak Brassaié volt. Gál K. legyen megnyugodva, hogy két könyvében a Brassai-kultuszt tekintélyes lépéssel előbbre vitte. Mi odaadó szeretetüinktől hevítve előkészítettük az utá-nunk jövőknek s örvendhetünk, ha az érdeklődést fölébresztettük Brassai elévülhetlen érdemei iránt. — A könyv ára 50 leu. Kapható az Unitárius Iratterjesztőnél Kolozsvárt. *B. Gy.*

Balázs Ferenc: *Kis Hittan.* Torda, 1932. Szerző kiadása. 24. lap. Ebben a kis füzetben 92 kérdés és felelet alakjában kívánja az író vallásos felfogását kifejteni. A bevezetésben nagyon sokat ígér, de a kidolgozásban nem találtuk meg az ígéretek beváltását. A bevezetés egyik mondata szerint „a hívek többségének mai felfogását“ adja; a rákövetkező mondat pedig így szól: „Természet-szerűleg nem elégedhettem meg azzal, amit az emberek ma hisznek“. A kérdések és feleletek közül néhány a Ferencz József-féle kátéból szóról-szóra van átvéve. A többiek közül az 52 és 74 kérdések pantheisztikus irányával, a 76-ik kérdés predesztinációs hangjával, a 71-ik kérdés ama kitételével, mely a tudományt kívánja a vallás alapjává tenni: nem értünk egyet. Arra sem tanítanók a kis gyermekeket, hogy „azért vagyok unitárius, mert az unitárius egyház tanításai szerint neveltek fel“ (69 kérd.). Általában nem találtuk meg azt a beigért „hitrendszert“, amely a mai ember életét „dina-mikussá“ teszi, „föllelkesíti“.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az U. I. T. felolvasó ülései. Az U. I. T. ez évben az első tudományos felolvasó ülését február 24-én tartotta, mely alkalommal Dr. Gál Kelemen Lázár István teológiáját és filozófiáját ismertette kéziratban maradt művei alapján. A multnak egy elfeledett részébe világított be s világossága derűjénél a külső egyházépítő Lázár Istvánban egy kora színvonalán álló teológust és filozófust is megismertünk, aki a Wolf és Leibnitz eszmevilágával termékenyítette meg a mi teológiánkat.

Második felolvasó ülésünk április 7-én volt, amely alkalommal Vári Albert „Kapcsolatok az erdélyi unitáriusok és hollandiai remonstránsok között“ címen tartott felolvasást, amelyben azokra a jótékony anyagi, szellemi és erkölcsi hatásokra mutatott rá, amelyek egyházunkra éppen a legválságosabb időkben származtak abból a testvéri kapcsolatból, amelyben mintegy 150 évig a hollandiai remonstránsokkal voltak elődeink. Mindkét felolvasás szellem-történetünk kimélyítéséhez jelentékenyen hozzájárult s a társaság tagjain kívül szép számu közönség hallgatta.

Dávid Ferenc emlékezete. Budapesten a Kelenföldön egy utcát az unitárius egyház alapítójának és első püspökének emlékezetére Dávid Ferenc-utcának neveztek el.

Betiltott egyházi lap. Az Erdélyi Ref. Egyházkerület Igazgatótanácsa a „Ref. Lelkészek Lapja“ c. lapot f. é. február 18-án tartott ülésében hozott határozattal betiltotta, mivel úgy találta, hogy a nevezett lap olyan szellemet terjeszt, mely „az egyházi hivatalos tekintélyt aláásni s az egyházi közéletet destruálni alkalmas és ennél fogva az egyházi élet rendjére és belső szellemére nézve veszélyes“.